

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วัตถุประสงค์ในการวิจัยนี้ นอกจากเป็นการสำรวจแหล่งที่มาของต้นรักและยางรักเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากยางรักในด้านหัตถกรรมที่สำคัญ ในท้องถิ่นภาคเหนือคือ หัตถกรรมเครื่องเงินซึ่งมียางรักเป็นวัตถุดิบหลักที่สำคัญ จากการศึกษาทำให้พบว่านอกจากยางรักจะขาดแคลนแล้วยังมีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นปัญหาและอุปสรรคที่น่าสนใจและน่าศึกษาเพื่อนำไปสู่แนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น

แนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาที่ได้จากการวิจัยนี้คือ การลดการสูญเสียยางรักในระหว่างการกรองยางรักซึ่งเป็นการนำนวัตกรรมใหม่มาพบกับวิธีการแบบภูมิปัญญาเดิมที่ใช้กันมานานจนปัจจุบันนี้กล่าวคือ การใช้วิธีการกรองยางรักให้สะอาดตามแบบเดิมทุกอย่างแต่เพิ่มการนำสารเคมีเข้ามาช่วยลดขั้นตอนอันหมายถึงการลดเวลาที่ใช้ในการกรอง และการได้น้ำยางรักที่เสียไปในระหว่างการกรองกลับคืนมาบางส่วนด้วย และในขณะเดียวกันคุณสมบัติของยางรักยังคงเดิมไม่เปลี่ยนแปลงเหมือนการกรองตามแบบเดิม

เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องแสดงการเปรียบเทียบระหว่างวิธีการกรองยางรักตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมกับการกรองยางรักด้วยวิธีการแบบใหม่

สิ่งที่เหมือนกันคือ

อุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้เหมือนกัน (ดังภาพประกอบที่ 16)

สิ่งที่แตกต่างกันคือ

สารเคมีที่ผสมลงไปคือ สารอะซิโตน (Acetone)

ผลที่ได้รับที่เหมือนกันคือ

คุณสมบัติของยางรักที่กรองแล้ว

ผลที่แตกต่างกันคือ

ระยะเวลาที่ใช้ในการกรอง

ปริมาณยางรักที่ได้จากการกรอง

ข้อจำกัดในด้านสภาวะอากาศ

ภาพที่ 16 อุปกรณ์และวิธีการกรองยางรักแบบใหม่

เครื่องมือและอุปกรณ์ในการทดลองประกอบด้วย

1. หลอดทดลอง
2. แท่งแก้วคน
3. กระบอกตวง
4. เครื่องชั่ง
5. เครื่องกรองของช่างหัตถกรรมเครื่องเงิน

สารเคมีหรือสารที่ใช้ในการทดลอง

ยางรักที่มีสิ่งปนเปื้อน

อะซีโตน(Acetone)

เอทานอล (Ethanol)

คลอโรฟอร์ม(Chloroform)

ภาพที่ 17 นักเคมีกำลังทำการทดลองยางรักกลับสารที่เป็นตัวทำละลาย

นำยางรักที่แยกสิ่งปนเปื้อนออกโดยวิธีการแบบใหม่ไปทดลองใช้ เพื่อเปรียบเทียบคุณภาพผลิตภัณฑ์เครื่องเงินที่ได้จากการใช้ยางรักที่แยกสิ่งปนเปื้อนโดยวิธีการแบบใหม่กับวิธีการตามแบบภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยใน 2 ลักษณะคือ

1. การทดลองในห้องทดลองร่วมกับนักเคมี (ดังภาพประกอบที่ 17)
2. การทดลองนอกห้องทดลองร่วมกับกลุ่มประชากรที่ศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบผลจากรีการสกัดยางรักแบบเดิมกับแบบใหม่ที่มีต่อการเพิ่มปริมาณและคุณภาพของยางรัก
2. นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพยางรักและผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ในด้านคุณภาพของยางรักที่มีผลต่อการผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินโดยตรง ซึ่งจากการศึกษาร่วมกับกลุ่มผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินพบว่า ขั้นตอนที่จะทำให้ยางรักมีคุณภาพพอการใช้ได้นั้น ช่วงหัตถกรรมเครื่องเงินต้องนำยางรักมาผ่าน

กระบวนการกรองด้วยผ้าขาวบางเป็นจำนวนหลายครั้ง เพื่อนำเศษผงอันประกอบด้วยดิน เศษใบไม้ ดินฝุ่นหรือวัตถุต่าง ๆ ที่ติดมาจากแหล่งที่กรีดยางรักรอกให้หมดก่อนนำมาใช้ ซึ่งพบว่านอกจากจะทำให้เสียเวลาแล้ว ยังทำให้เกิดการสูญเสียยางบางส่วนที่ติดออกไปในขณะการกรองแต่ละครั้งด้วย ประกอบกับในปัจจุบันยางรักรมีราคาสูงมากขึ้นเรื่อย ๆ จึงนับเป็นปัญหาและอุปสรรคแก่ผู้ผลิตหัตถกรรมเครื่องเงินเป็นอย่างยิ่ง การศึกษาหาวิธีการเพื่อลดปัญหาและอุปสรรคตลอดจนการสูญเสียดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่งานวิจัยนี้จะต้องทำการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบระหว่างวิธีการกรองยางรักรตามแบบเดิมกับวิธีการแบบใหม่เพื่อนำผลที่ได้จากการวิจัยมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

จากการศึกษาวิจัยพบว่าขั้นตอนและวิธีการที่ช่างหัตถกรรมเครื่องเงินทำให้ยางรักรบริสุทธิ์ก่อนใช้คือ วิธีการกรองด้วยผ้าขาวบางที่พอเหมาะต่อการไหลผ่านของยางรักรเพื่อให้ถึงปนเปื้อนติดอยู่บนผ้า ซึ่งวิธีการในลักษณะนี้เป็นวิธีที่ใช้และทำกันมาแบบดั้งเดิมจนเรียกได้ว่า เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยผู้ใช้ยางรักรคือ ช่างหัตถกรรมเครื่องเงินก็เห็นตรงกับผู้ใช้ว่า เป็นวิธีที่เสียเวลาในการกรองนานโดยประมาณ 6-7 ชั่วโมง ต่อการกรองหนึ่งครั้ง และผ้าที่ใช้กรองก็ต้องทิ้งไปทุกครั้งทีกรอง นอกจากนั้นยังมีตัวแปรที่สำคัญในการกรองร่วมด้วยคือ เรื่องของสภาพดินฟ้าอากาศในระหว่างการกรองโดยต้องเป็นวันที่มีแสงแดดค่อนข้างร้อน เพื่อที่ยางรักรที่ค่อนข้างเหนียวข้นจะสามารถไหลผ่านผ้ากรองได้สะดวกเพราะความร้อนจกแสงแดดจะทำให้ยางรักรเหลว ดังนั้นในวันที่ไม่มีแสงแดด อากาศไม่ร้อนและฝนตกจึง ไม่สามารถกรองได้ อีกทั้งยางรักรที่ข้นและเหนียวเมื่อผ่านผ้ากรองอาจทำให้ส่วนของยางรักรที่ติดติดไปกับเศษผงที่ไม่ต้องการด้วย ทำให้สูญเสียยางรักรในส่วนที่ติดไปด้วยในแต่ละครั้งที่กรอง นอกจากนั้นยังพบว่ายางรักรในส่วนที่อยู่ด้านล่างของบีกที่เหนียวและข้นกว่าส่วนบนของบีกจำนวนหนึ่งต้องสูญเสียไปโดยเปล่าประโยชน์ทั้งนี้ เพราะไม่สามารถผ่านผ้าที่กรองได้

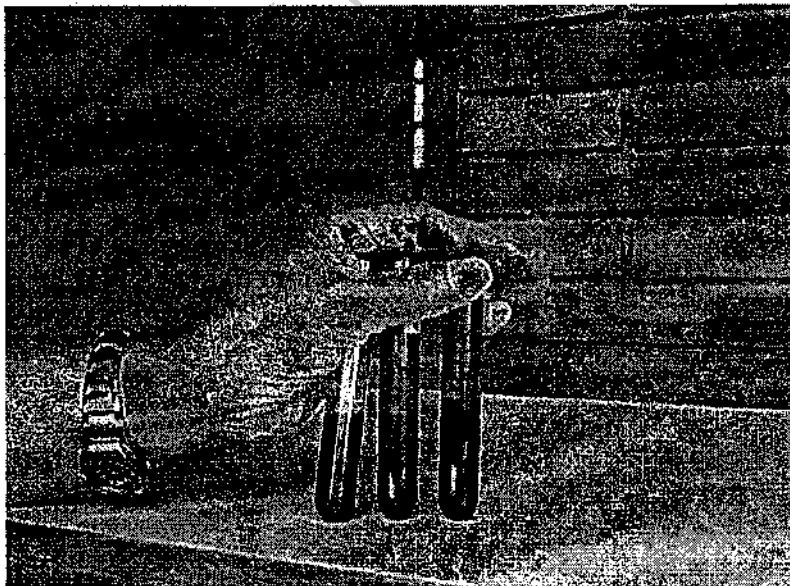
ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องหาวิธีการ หรือนวัตกรรมแบบใหม่เพื่อแก้ไขจุดค้อยของวิธีการตามแบบภูมิปัญญาเดิม กล่าวคือ การใช้วิธีการในทางเคมีที่ไม่ซับซ้อน สะดวกต่อผู้ใช้ และไม่เสียค่าใช้จ่ายมาก อันเป็นที่มาของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมมาพบกับนวัตกรรมใหม่ซึ่งมีความเป็นวิทยาศาสตร์ที่ไม่ซับซ้อนและน่าจะประสานกันได้เป็นอย่างดี

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้มีการศึกษาร่วมกับนักเคมีเพื่อหาตัวทำละลายยางรัก ก่อนนำไปกรองซึ่งควรจะเป็นตัวทำละลายที่มีคุณสมบัติที่สำคัญคือ สามารถละลายยางรักได้ดี ระเหยได้เร็ว และที่สำคัญต้องไม่เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติเฉพาะตัวของยางรักด้วย

ตัวทำละลายที่เลือกมามี 3 ชนิดคือ เอทานอล (Ethanol) คลอโรฟอร์ม (Chloroform) และอะซีโตน (Acetone)

วิธีการทดลองคือ การผสมยางรัก 30 กรัมกับเอทานอลหรือ คลอโรฟอร์ม หรือ อะซีโตน ในปริมาณที่เท่ากันคือ 30 มิลลิลิตร คนด้วยแท่งแก้ว และทิ้งไว้ในระยะเวลาที่เท่ากันในห้องทดลอง โดยสังเกตการละลาย (ดังภาพประกอบที่ 18)

ผลปรากฏว่าอะซีโตนและคลอโรฟอร์มสามารถละลายยางรักได้ดีกว่าเอทานอล แต่อะซีโตนระเหยแยกออกจากยางรักได้ดีกว่าคลอโรฟอร์ม ดังนั้นอะซีโตนจึงเป็นตัวทำละลายที่ผู้วิจัยเห็นว่า มีคุณสมบัติที่เหมาะสมในการนำมาใช้เป็นตัวทำละลายยางรักเพื่อแยกยางรักออกจากสิ่งปนเปื้อน หลังจากนั้นจึงจะระเหยแยกอะซีโตนออกให้ได้ยางรักบริสุทธิ์ในลำดับถัดไป

ภาพที่ 18 ยางรักกับสารทำละลายทั้ง 3 ชนิด

อนึ่งอะซีโตนมีคุณสมบัติเป็นของเหลวไวไฟติดไฟง่าย ไม่มีสี สามารถระเหยได้ในบรรยากาศ มีกลิ่น เป็นสารเคมีที่ใช้มากในห้องปฏิบัติการ ในการใช้งานส่วนมากใช้เป็นตัวทำละลาย ใช้ในอุตสาหกรรมเคมีหรืออุตสาหกรรมการผลิตยา ใช้ผลิตน้ำมันหล่อลื่น ใช้ในการชะล้างหรือเป็นสารไล่น้ำ (จรรยา ธรรมทองพิมพ์, 2552) ดังนั้นเมื่อช่างหัตถกรรมเครื่องเงินนำอะซีโตนมาใช้ขจัดคราบที่ติดอยู่ก็อยู่ในระหว่างการใช้อาจจะต้องมีผ้าปิดจมูกเพื่อป้องกันการสูดดมเข้าไปในปริมาณที่มากซึ่งอาจจะทำให้ผู้สูดดมจะมีอาการเวียนศีรษะ

ผลจากการทดลองโดยผู้วิจัย นักเคมี ร่วมกับผู้ใช้คือ ช่างหัตถกรรมเครื่องเงินพบว่าเมื่อนำอะซีโตน ไปละลายยางรักที่มีการปนเปื้อน แล้วนำไปกรองตามแบบภูมิปัญญาเดิมคือ การกรองด้วยผ้า ผลปรากฏว่าอะซีโตนสามารถละลายยางรักได้ดี ใช้เวลาในการกรองเร็วกว่าแบบเดิมประมาณ 3 เท่า (จากเดิมใช้เวลาประมาณ 6 ชั่วโมง ลดลงเหลือ 2 ชั่วโมง) เพราะยางรักที่ผสมกับอะซีโตนจะมีความเหลวที่พอเหมาะต่อการกรอง ยางรักที่ได้จึงมีปริมาณที่มากกว่าการกรองแบบเดิมเพราะมีการสูญเสียเนื้อรักที่ติดไปกับตังป่นเปื้อนและผ้ากรองน้อยกว่า ที่สำคัญคือคุณสมบัติของยางรักในด้านสี กลิ่น ยังคงเหมือนเดิมทุกอย่าง (ดังภาพประกอบที่ 19)

ภาพที่ 19 การทดลองร่วมกับช่างภาพหัตถกรรมเครื่องเงิน ณ บ้านเงินนันทาราม เชียงใหม่

เมื่อนำยางรักที่กรองด้วยวิธีการแบบใหม่ไปให้ช่างหัตถกรรมเครื่องเงินทำการทดลองใช้ ผลที่ได้คือช่างหัตถกรรมเครื่องเงินพอใจในผลงานที่ออกมา ยอมรับในวิธีการแบบใหม่ทั้งใน

ลักษณะวิธีการที่สามารถทำได้ ไม่มีความยุ่งยาก ไม่สิ้นเปลืองทั้งเวลา และค่าใช้จ่าย และที่สำคัญยังพบข้อดีกว่าวิธีการแบบเดิมที่ไม่ต้องสูญเสียยางรัก

สรุปผลจากการศึกษา และอภิปรายผล

ต้นรักใหญ่ที่พบในประเทศไทยจะพบตามป่าธรรมชาติ ไม่ปรากฏว่ามีการปลูกรักใหญ่เพื่อใช้ในการเจาะเก็บยางรัก จากการศึกษาพบว่ายังคงมีป่ารักธรรมชาติเหลืออยู่ในอำเภอเชียงดาว อำเภอพร้าว อำเภอฝาง และ ตำบลยางเปียง อําเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ อำเภอขุนยวม และ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน บริเวณเขตแดนติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ ซึ่งจำนวนต้นรักที่พบมีจำนวนมากพอที่จะทำการเจาะเก็บยางรักในเชิงพาณิชย์ ป่ารักธรรมชาติที่พบนี้นับเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าที่รัฐบาลน่าจะเร่งดำเนินการควบคุมป้องกันและจัดการป่ารักผืนนี้ไว้มิให้ถูกทำลาย เนื่องจากเมื่อชาวบ้านขยายถิ่นที่อยู่อาศัย และเขตการเพาะปลูกเข้าไปในป่า เมื่อพบต้นรักมักจะตัดโค่นทิ้ง เพราะกลัวความเป็นพิษของยางและดอก และควรจะมีการแนะนำชาวบ้านให้รู้จักวิธีการเจาะเก็บยางรักที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อจะได้ปริมาณยางรักและเป็นการรักษาต้นรักไว้ให้มีอายุยาวนาน

ต้นรักที่ให้ยางรักมีด้วยกันหลายพันธุ์ แต่มีเพียงชนิดเดียวคือต้นรักใหญ่ในสกุลไม้รักใหญ่ที่ใช้เจาะเก็บยางรักในเมืองไทย ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจังในการเจาะเก็บยางรักจากต้นรักชนิดอื่น ในสกุลอื่น ๆ ที่พบในเมืองไทย เช่น ต้นรักในสกุลไม้รักป่า ปัญหาอีกประการหนึ่งที่สำคัญของต้นรักคือ ให้ผลผลิตยางรักต่ำ จึงน่าจะมีการนำเทคโนโลยีทางพันธุวิศวกรรมมาใช้ในการผสมต้นรักข้ามสายพันธุ์ เพื่อที่จะได้ต้นรักพันธุ์ใหม่ที่เจริญเติบโตเร็วให้ยางรักที่มีปริมาณสูงและคุณภาพดี อันจะนำไปสู่การส่งเสริมปลูกป่ารักเพื่อเจาะเก็บยางรักให้เพียงพอต่ออุตสาหกรรมผลิตเครื่องเงินและเครื่องรักในเมืองไทยเพื่อไม่ต้องสั่งซื้อยางรักดิบจากต่างประเทศ และเป็นการสร้างอาชีพเสริมให้กับคนในท้องถิ่น คืออาชีพปลูกป่ารักและเจาะเก็บยางรัก

จากการศึกษาในเรื่องนี้สามารถนำผลการวิจัยไปเป็นประโยชน์ต่อผู้ใช้ยางรัก ซึ่งส่วนมากแล้วเป็นช่างฝีมือ โดยเฉพาะช่างหัตถกรรมเครื่องเงิน และผู้ประกอบการหัตถกรรมเครื่องเงินที่ประสบปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับยางรักในลักษณะเดียวกัน ทำให้ผู้ประกอบการด้านนี้มีกำลังใจ

ในการประกอบการด้านนี้ต่อไป นอกจากนั้นยังมีผลทำให้งานหัตถกรรมเครื่องเงินที่เป็นงานประณีตศิลป์อันเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นภาคเหนือของไทยมีคุณภาพดีเพราะได้ใช้ยางรักอันเป็นวัตถุดิบสำคัญที่มีคุณภาพปราศจากการปนเปื้อน พร้อมทั้งยังมีส่วนช่วยในเรื่องการตลาดด้านยางรักที่มีราคาสูงไปด้วย เนื่องจากการกรองแบบใหม่ทำให้ได้ยางรักที่สูญเสียกลับคืนมาในภาวะที่ยางรักมีราคาแพง สุดท้ายผลดีที่ตามมาที่สำคัญก็คือ การสามารถรักษาเอกลักษณ์ของหัตถกรรมเครื่องเงินที่เป็นงานหัตถศิลป์อันทรงคุณค่าของท้องถิ่นภาคเหนือให้คงคุณค่าในลักษณะที่เป็นงานประณีตศิลป์ที่งดงามและคงทนตลอดไปด้วย

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบวิธีการสกัดยางรักออกจากกิ่งป็นเปื้อนตามแบบนวัตกรรมใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม

ประเด็นเปรียบเทียบ	นวัตกรรมใหม่	ภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิม
1.สภาพภูมิอากาศ	ไม่ขึ้นกับแสงแดด	ต้องมีแสงแดดจัด
2.ระยะเวลาที่ใช้ในการกรอง	รวดเร็วกว่า (ยางรัก 2 กก./1 ชม.)	ช้ากว่า (ยางรัก 2 กก./5-6 ชม.)
3.ปริมาณยางรักที่กรองได้	มากกว่า(ยางรักปนเปื้อน 2กก.ได้ยางรัก 1.4 กก.)	น้อยกว่า (ยางรักปนเปื้อน 2 กก.ได้) ยางรัก 0.7 กก.)
4.คุณภาพของยางรัก	เหมือนกัน	เหมือนกัน

จากผลของการศึกษาและทดลองดังกล่าวข้างต้นนับว่าเป็นการพบกันระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นเดิมกับนวัตกรรมใหม่ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยางรักในงานศิลปะหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของศิลปะหัตถกรรมท้องถิ่นไทยในภาคเหนือคือ หัตถกรรมเครื่องเงิน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่องานหัตถศิลป์ประเภทลวดรักปิดทองของไทยแขนงอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย.....

นวัตกรรมใหม่ในการครองยางรักให้บริสุทธิ์และปราศจากการปนเปื้อนจึงน่าจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคในกรณีที่ผู้ใช้ไม่สามารถควบคุมในเรื่องแหล่งที่มาและการปนเปื้อนของยางรักได้ ทั้งนี้เพราะที่มาของยางรักนั้นอยู่ในป่า ในท้องที่ที่ห่างไกล และด้วยวิธีการกรีดยางรักจากต้นรัก การเก็บยางรักในภาชนะ ตลอดจนระยะทางที่จะมาถึงผู้ใช้ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ยากจะควบคุมได้ ในขณะที่จำนวนผู้กรีดยางรักไม่ได้มีมาก มีผลให้ปริมาณยางรักมีน้อยกว่าจำนวนผู้ใช้ที่มากกว่า ดังจะเห็นได้จากราคายางรักที่สูงเพิ่มมากขึ้นทุกปี

ผลจากผู้ใช้ยางรัก โดยเฉพาะช่างหัตถกรรมเครื่องเงินเห็นว่ามิประโยชน์โดยเฉพาะในด้านการลดต้นทุนอันเนื่องมาจากยางรักที่มีราคาสูงขึ้นเรื่อย ๆ และอยู่ในสถานะที่แก้ไขไม่ได้นอกจากเลิกกิจการอย่างเดียว เมื่อนำวิธีการกรองแบบใหม่ไปใช้ต่างยอมรับว่าสามารถลดต้นทุนยางรักได้ในลักษณะที่ได้ยางรักเพิ่มมากขึ้นจากการกรอง นอกจากนั้นยางรักยังคงคุณสมบัติแบบเดิมไม่เปลี่ยนแปลง (นายมานพ วงศ์น้อย เลขที่ 4 หมู่ 1 ตำบลหนองป่าครั่ง อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และกลุ่มช่างเงินนันทาราม)

นอกจากนั้นเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน อันเนื่องมาจากพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ตำบลออนใต้ อำเภอต้นกล้า เชียงใหม่ ได้นำวิธีการกรองแบบใหม่ไปใช้แทนการกรองแบบเดิมที่เห็นว่าสูญเสียยางรักมากในระหว่างการกรอง โดยเฉพาะยางรักที่ติดไปกับผ้ากรองและภาชนะที่ใช้กรอง (สัมภาษณ์นายภูมินทร์ บุญบันดาร หัวหน้าโครงการฯ และผู้กรีดยางรักในโครงการฯ เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2555) ดังภาพประกอบที่ 20

ภาพที่ 20 การนำเสนอวิธีการกรองยางรักแบบใหม่ ณ โครงการพัฒนาพื้นที่ห้วยลาน
อันเนื่องมาจากพระราชดำริฯ ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

จากผลงานวิจัยที่ได้นับว่าได้มีส่วนช่วยแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ใช้ยางรักได้ในระดับหนึ่งในสภาวะที่ยางรักมีราคาสูงและขาดแคลนแม้ว่าจะไม่สามารถลดราคายางรักลงได้ แต่การทำให้ลดขั้นตอนในเรื่องเวลา และการได้ยางรักที่ต้องสูญเสียไปในระหว่างการกรอง นับว่ามีผลต่อผู้ใช้ยางรักโดยตรงคือช่างหัตถกรรมเครื่องเงิน และยังมีผลต่อการอนุรักษ์หัตถกรรมเครื่องเงินและหัตถกรรมที่ใช้ยางรักให้คงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ประการแรก ควรมีการส่งเสริมการปลูกต้นรักในพื้นที่ต่าง ๆ ที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกต้นรัก แม้ว่าจะต้องใช้เวลาานกว่าที่ต้นรักจะเติบโตและมีขนาดของต้นที่สามารถให้น้ำยางรักได้ แต่ผู้วิจัยเห็นว่าควรมีการเริ่มต้นเพื่ออนาคต

ประการที่สอง ควรมีการพิจารณาร่วมกันในภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ กรมป่าไม้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการดูแลพื้นที่ป่า นอกจากนั้นยังเป็นเรื่องของพระราชบัญญัติป่าไม้ที่เกี่ยวข้องกับยางรักโดยตรงที่มีข้อกำหนดให้ยางรักเป็นของป่าหวงห้าม ผู้กรีดยางรักจึงเป็นผู้ที่ประพฤติดิพพระราชบัญญัติป่าไม้ การกรีดยางรักจึงถือเป็นการลักลอบทำ จึงเป็นเรื่องที่อาจจะต้องนำมาพิจารณาทบทวนใหม่ในเรื่องนี้เพื่อลดปัญหาและอุปสรรคต่อการประกอบอาชีพการกรีดยางรักของไทยในอนาคต

ประการที่สาม ควรหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาตั้งแต่ต้นเหตุที่ทำให้ยางรักไม่มีคุณภาพ อันเนื่องมาจากการปลอมปนยางรักด้วยการใส่สิ่งต่าง ๆ เข้าไปเพื่อเพิ่มปริมาณยางรักให้มึนน้ำหนักรมากขึ้น ดังเช่น การมีมาตรการในการตรวจสอบยางรักก่อนการนำเข้า

ประการที่สี่ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องโดยตรงเช่น กรมป่าไม้ น่าจะมีส่วนอย่างสำคัญในการศึกษาในด้านการคัดเลือกพันธุ์และผสมพันธุ์ต้นรัก เพื่อนำไปสู่การได้พันธุ์ต้นรักที่เหมาะสมต่อการให้น้ำยางรักที่มีคุณภาพ ซึ่งนอกจากจะเป็นการอนุรักษ์พันธุ์ต้นรักแล้ว ยังเป็นการต่อยอดให้แก่งานในด้านประณีตศิลป์แขนงต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น งานในด้านพุทธศิลป์ และโบราณวัตถุที่เป็นสมบัติอันล้ำค่าของชาติโดยเฉพาะงานลงรักปิดทอง และงานหัตถกรรมท้องถิ่นในภาคเหนือ เช่น หัตถกรรมเครื่องเงิน ซึ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องกับยางรักทั้งสิ้น ในฐานะวัตถุดิบที่สำคัญ

ประการที่ห้า การนำเข้ายางรักจากประเทศเพื่อนบ้านคือ ประเทศเมียนมาร์ ควรแก้ไขปัญหาค่าที่เป็นสาเหตุให้ยางรักมีราคาสูงกว่าต้นทุนจริง ๆ ดังเช่น การเก็บภาษีค่าผ่านด่าน และอื่น ๆ ที่ทำให้ผู้ค้ายางรักจำเป็นต้องรวมเข้าไปในต้นทุนราคายางรัก อันมีผลให้ยางรักมีราคาสูงตั้งที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และส่งผลกระทบต่อรณหัตถกรรมเครื่องเงินและเครื่องรักที่ผู้ประกอบการจำเป็นต้องใช้วัตถุดิบอื่นแทนยางรัก ดังเช่นการใช้สีแทนยางรักซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพและคุณค่าของหัตถกรรมเป็นอย่างยิ่ง

ประการสุดท้าย จากการที่ยางรักมีการปลอมปนทำให้ช่างหัตถกรรมเครื่องเงินประสบปัญหาในการทำให้ยางรักมีคุณภาพเพียงพอต่อการผลิตชิ้นงาน งานวิจัยนี้จึงเป็นแนวทางให้ช่างหัตถกรรมหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับยางรัก ได้มีทางเลือกหนึ่งที่จะอำนวยความสะดวกในขั้นตอนการเตรียมยางรัก